

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

IBANGA LE-12

ISIZULU ULIMI LOKUQALA LOKWENGEZA (FAL)

IPHEPHA LOKUQALA (P1)

NOVEMBA 2021

UMHLAHLANDLELA WOKUMAKA

AMAMAKI: 80

Lo mhlahlandlela unamakhasi ayi-9.

ISIQEPHU A: ISIVIVINYO SOKUQONDISISA

UMBUZO 1

INDLELA YOKUMAKA:

- 1. Ngenxa yokuthi sigxila emqondweni wempendulo; ukungabhaleki kahle kwamagama namaphutha olimi sikushaya indiva/asikunaki ngaphandle uma kuthinta umqondo wempendulo yonke. Omakayo kumele awatshengise ngezimpawu ezisetshenziswayo amaphutha uma ekhona.
- 2. Uma umfundi esebenzise amagama angekho olimini ahlolwa ngalo, lawo magama ngeke anakwe uma impendulo ayibhalile inomqondo ophelele. Uma kunegama elithathelwe kolunye ulimi embhalweni onikeziwe noma kudingeka ukuthi impendulo inike lona, lokho kuyovumeleka.
- 3. Imibuzo evulelekile edinga izimpendulo ezinjengoYEBO/CHA noma ANGIVUMI/NGIYAVUMA azinikwa amamaki. Ngokufanayo nalezi ezinjengo-IQINISO/AKUSILO IQINISO noma IQINISO/UMBONO nazo azinikwa amamaki kodwa indlela umfundi asekela ngayo ethola amamaki.
- 4. Uma impendulo iyigama elilodwa kodwa umfundi abhale umusho wonke; umfundi uthola amamaki uma eyidwebele impendulo noma eyikhombise ngandlela thize.
- 5. Uma impendulo idinga amaphuzu amabili/amathathu kodwa umfundi wabhala angaphezulu kwalokho, kumakwa amaphuzu amabili/amathathu okuqala okunye kungabe kusanakwa.
- 6. Umfundi uyanikwa amamaki uma esebenzise ulimi lwesigodi empendulweni yakhe.
- 7. Emibuzweni lapho umfundi ekhetha impendulo kwazinikiwe; uyawathola amamaki uma ebhale impendulo ephelele kanje:
 Isib:
 - 1.1.5 A/USizwe. (okuwuhlamvu oluphelele).

1.1	1.1.1	UKrista Neher √/ Krista √ / Neher√	(1)
	1.1.2	OKUBILI kwalokhu:	
		 Umlando womndeni.√/ Umlando wamaqhawe namaqhawekazi.√/ Umlando ngezinto ezazisetshenziswa ngezikhathi ezahlukene.√/ Umlando okumazisi.√ 	(2)
	1.1.3	 Okukodwa kwalokhu: Zisetshenziswa njengethuluzi lokudlulisa umyalezo nokuchukuluza imicabango. √√/ Zisixhumanisa nemvelaphi yethu. √√/ Zisikhumbuza izikhathi ezimnandi nezibuhlungu. √√ 	(2)
	1.1.4	B.√/Ukuba sejele.√	(1)
	1.1.5	Izithombe ezithathwa ezikoleni zingadala izimpi ziveze namahlazo abafundi nothisha. $\sqrt{\ }$	(2)
	1.1.6	Kukhona abantu asebethole ukwaziwa umhlaba wonke ngezithombe abazithumela emaphephandabeni, ezinkundleni zokuxhumana nakwezinye izindawo. $\sqrt{}$	(2)
	1.1.7	 Okukodwa kwalokhu: Izithombe zisetshenziselwa ukwethula ubufakazi enkantolo.√√/ Ziveza amaqiniso uma liphikwa icala.√√ 	(2)
	1.1.8	(a) Uze umxhawule.√√	(2)
		(b) Ngokushesha okukhulu. $\sqrt{\sqrt{masinyane}}$. $\sqrt{\sqrt{masinyane}}$	(2)
	1.1.9	Okukodwa kwalokhu: • Kungakufaka ejele/ungaboshwa.√√/ • Ungaphelelwa umsebenzi. √√ (Nokunye okunembayo)	(2)
	1.1.10	 Okukodwa kwalokhu: Isithombe esihle senza abantu balangazelele ukuzwa ukuthi kuthiwani ngaloyo muntu kodwa esibi sihlala unomphela ezingqondweni zabantu. √√/ 	
		• Isithombe esihle senza abantu bamthande osesithombeni futhi bamlandele kodwa esibi senza bamkhulume kabi baze bagcine sebemzonda ngisho bengamazi. $\sqrt{}$	(2)

	1.1.11	 Okukodwa kwalokhu: Indaba yezithombe ithinta bonke abantu.√√/ Kuyinto eyenziwa yibo bonke abantu.√√ (Nokunye okunembayo) 	(2)
	1.1.12	Izimpendulo ziyokwehluka:	
		Isibonelo sempendulo evumayo:	
		• Izithombe ziveza konke njengoba kunjalo. $\sqrt{}$	
		NOMA	
		Isibonelo sempendulo ephikayo :	
		• Abanye abantu bayakwazi ukuzenzela izithombe zibukeke sengathi ziyiqiniso. $\sqrt{}$ (Nokunye okunembayo)	(2)
1.2	1.2.1	lminyaka engamashumi amabili nesishiyagalombili.√	(1)
	1.2.2	UZalo.√	(1)
	1.2.3	UMuvhango.√	(1)
	1.2.4	uHarriet Khoza.√/ uConnie Ferguson.√	(1)
	1.2.5	Izimpendulo ziyakwehluka (Okubili kwalokhu):	
		 Ababukeli bathola ithuba lokufunda ezinye izilimi. √/ Ababukeli bayajabula ukuthi izilimi zabo nazo ziyathuthuka.√/ Kwandisa amathuba okulingisa kubadlali abakhuluma izilimi ezahlukene. √/ Kukhuthaza ubumbano ezinhlangeni ezahlukene.√ (Nokunye okunembayo) 	(2) [30]
		AMAMAKI ESIQEPHU A:	30

ISIQEPHU B: UKUFINGQA

UMBUZO 2

Amaphuzu esingawabheka:

	AMAPHUZU ACASHUNIWE		AMAPHUZU AHUNYUSHIWE
1.	'Uma ungomunye wabazama ukwehlisa isisindo somzimba kuyancomeka ukusebenzisa la mafutha esikhundleni samafutha	1.	Uma uzama ukunciphisa umzimba ungasebenzisa amafutha omnqumo.
	ajwayelekile.'		
2.	'Amafutha omnqumo anezithako ezibalulekile ekuqiniseni amasosha omzimba ukuze uhlale ungumqemane.'	2.	Lawa mafutha ayasiza/angasiza ukwenza amasosha omzimba ahlale esesimweni esihle.
3.	'Ukusebenzisa amafutha omnqumo kungakuvimbela ukuhlaselwa yilesi sifo, ngokwenza isikali/umthamo we-insulin egazini uhlale ulingene.'	3.	Ayasiza ukuvikela abantu esifweni sikashukela ukuthi ungehli noma ungakhuphuki.
4.	'Amafutha omnqumo enza ingqondo ihlale iphapheme ngenxa yesithako esibizwa nge- <i>monounsaturated fat.</i> '	4.	Ingqondo ingahlale/ihlale isebenza kahle uma usebenzisa lawa mafutha.
5.	'Ucwaningo luyaveza ukuthi angagcina isikhumba sakho sivikelekile ngokuwagcoba emzimbeni nasezindebeni zomlomo.'	5.	Lawa mafutha avikela isikhumba ngokuwagcoba emzimbeni nasezindebeni zomlomo.
6.	'Angasiza futhi ukugcina nezinwele zakho zikhazimula zingenayo inkwethu.'	6.	Angasebenza ukwenza izinwele zibe zinhle futhi zingabi nayo inkwethu.
7.	'Amafutha omnqumo onga imali ukuze kungabi nesidingo sokukhanda izinto zasendlini.'	7.	Amafutha omnqumo onga imali ekukhandeni izinto zasendlini.

Ukumakwa kokufingqa

Ukumaka kubhekela ukuba khona kwamaphuzu abalulekile nokuhlungwa kwalawo angabalulekile empendulweni.

Ukufingqa kumele kumakwe ngale ndlela:

Ukwabiwa Kwamamaki:

- Amamaki ayi-7 ngamaphuzu ayi-7 (Iphuzu lilinye labelwa imaki elilodwa).
- Amamaki ama-3 abelwa ukusetshenziswa kahle kolimi.
- o Isamba samamaki ayi-10.

• Ukwabiwa Kwamamaki Okusetshenziswa Kolimi Lapho Umfundi Esebenzise Awakhe Amagama:

- o Iphuzu eli-1 kuya kwama-3: Uklonyeliswa ngemaki eli-1.
- Amaphuzu ama-4 kuya kwama-5: Uklonyeliswa ngamamaki ama-2.
- Amaphuzu ayi-6 kuya kwayi-7: Uklonyeliswa ngamamaki ama-3.

Ukwabiwa Kwamamaki Okusetshenziswa Kolimi Lapho Umfundi Ecaphune Njengoba Kunjalo Esiqeshini:

- o Amaphuzu ayi-6 kuya kwayi-7: Akaklonyeliswa lutho ngemaki lolimi.
- o Amaphuzu ama-4 kuya kwayi-5: Uklonyeliswa ngemaki eli-1 lolimi.
- o Amaphuzu ama-2 kuya kwa-3: Uklonyeliswa ngamamaki ama-2 olimi.

QAPHELA:

Ukubalwa Kwamagama:

- Abamakayo kulindeleke ukuthi babale inani lamagama asetshenzisiwe.
- Awekho amamaki asuswayo uma umfundi engalibhalanga inani lamagama asetshenzisiwe noma elibhalile kodwa kungesilona.
- Uma inani lamagama asetshenzisiwe leqile, omakayo kumele afunde aphelele emshweni wokugcina ngaphezulu kwesibalo esibekiwe, angabe esakunaka okulandelayo.

AMAMAKI ESIQEPHU B: 10

ISIQEPHU C: IZAKHIWO NEZIMISO ZOKUSETSHENZISWA KOLIMI

UMBUZO 3

Indlela yokumaka ISIQEPHU C

Ukupelwa kwamagama/Isipelingi

- o Izimpendulo ezidinga igama elilodwa mazimakwe ngisho kunamaphutha esipelingi, ngaphandle uma iphutha lishintsha umqondo/incazelo yegama.
- Uma impendulo ingumusho ogcwele, amaphutha esipelingi awanganikwa amamaki uma kuhlolwa ulimi.
- o Uma kuhlolwa isifinyezo, impendulo mayibe nophawu lokuloba olufanele.
- Ukwakhiwa kwemisho makulandele uhlelo lokusetshenziswa kolimi olufanele.
- Emibuzweni lapho kukhethwa khona izimpendulo, yamukela KOKUBILI uhlamvu oluhambisana nempendulo efanele NOMA impendulo efanele ebhalwe ngokugcwele.

3.1	Kubo bonke abantu. \sqrt{A} badla imbuya ngothi nabakhomba ngophakathi. \sqrt{A} Kubathengi \sqrt{A}	(1)	
3.2	Impuphu Yoqobo.√√		
3.3	C√/Abacebile.√		
3.4	Inyala yenziwa ngom m bila omusha otshalwa emasimini ase-Free State. $$		
3.5	 Uthenga impuphu Inyala.√ Ugcwalisa ifomu elisephaketheni lempuphu.√ 	(1) (1)	
3.6	Ibizombaxa√/Ibizongxube.√	(1)	
3.7	OKUKODWA kwalokhu:		
	 Kuzokhuphula inani labantu abathenga impuphu Inyala.√√ Inkampani izokwenza inzuzo enkulu.√√ (Nokunye okunembayo) 	(2) [10]	

UMBUZO 4

4.1	Umuzwa	wokuthuka.√/ukwesaba√/ukumangala√/Ukukhathazeka √.	(1)
4.2	A√/Ingane ezelwe yodwa kwabo.√		(1)
4.3	UbusUkuthUkuthUkukUkukUkuk	kwalokhu: o bukamama uma umfana ecela ukukhuluma naye.√/ natha imiqamelo yokuhlala. √/ natha amaphepha okusula izinyembezi.√/ hanyisa amakhandlela.√/ ungisa indawo yokuhlala.√/ hipha amanzi okuphuza esiqandisini.√/ huluma yedwa.√	(2)
4.4	Imisho iyo	okwehluka:	
	Isibonelo:	Umoya uvunguza ngamandla ngaphandle. $\sqrt{}$	(2)
4.5	Inkolelo e	ngaguquki.√√	(2)
4.6		ngoba bakhona omama abangakhathezeki ngezingane zabo yikho ne ezitholwa zilahliwe. $\sqrt{}$	(2) [10]
LIMBLIZ			
UMBUZ	O 5		
5.1	5.1.1	Umuntu ufis e ukuba nendlu ehehayo.√/Umuntu ufis ile ukuba nendlu ehehayo.√/ Umuntu u be fisa.√/ Umuntu way efisa.√/	(1)
		nendlu ehehayo.√/ Umuntu u be fisa.√/ Umuntu way efisa.√/	(1) (1)
	5.1.1	nendlu ehehayo.√/ Umuntu u be fisa.√/ Umuntu way efisa.√/ Umuntu wa fisa.√	
	5.1.1	nendlu ehehayo.√/ Umuntu u be fisa.√/ Umuntu way efisa.√/ Umuntu wa fisa.√/ Liyachasisa√/Liyaphawula.√/ Lichaza uSobizo emshweni. √	(1)
	5.1.15.1.25.1.3	nendlu ehehayo.√/ Umuntu u be fisa.√/ Umuntu way efisa.√/ Umuntu wa fisa.√/ Liyachasisa√/Liyaphawula.√/ Lichaza uSobizo emshweni. √ Izithombe azi fakwa ngamahhuku kuphela obondeni.√	(1) (1)
	5.1.15.1.25.1.35.1.4	nendlu ehehayo.√/ Umuntu ubefisa.√/ Umuntu wayefisa.√/ Umuntu wafisa.√/ Liyachasisa√/Liyaphawula.√/ Lichaza uSobizo emshweni. √ Izithombe azifakwa ngamahhuku kuphela obondeni.√ D√/Ibizomfakela.√	(1)(1)(1)
	5.1.15.1.25.1.35.1.4	nendlu ehehayo.√/ Umuntu ubefisa.√/ Umuntu wayefisa.√/ Umuntu wafisa.√/ Liyachasisa√/Liyaphawula.√/ Lichaza uSobizo emshweni. √ Izithombe azifakwa ngamahhuku kuphela obondeni.√ D√/Ibizomfakela.√ (a) Isandiso sendawo.√/Isakhi esikhomba indawo/undaweni.√	(1)(1)(1)(1)

AMAMAKI ESEWONKE:

80

		AMAMAKI ESIQEPHU C:	40
	5.2.4	Hawu! √ U nenhliziyo√ yetshe./ Hawu, √ unenhliziyo yetshe!√	(2) [20]
		Isibonelo; Ingane yona ayikuthandi ukulala. $\sqrt{\ }$	(1)
	5.2.3	Yona.√	(1)
	5.2.2	Abazali bami abasekho.√	(1)
5.2	5.2.1	Umalume kazi .√	(1)
		(b) Udonga.√	(1)
	5.1.9	(a) Ikamelo.√	(1)
	5.1.8	UMnumzane Cele uthi, ' Thi na si nolwazi olwanele lokuhlobisa ngaphakathi endlini.' $\sqrt{}$ ' Thi na si nolwazi olwanele lokuhlobisa ngaphakathi endlini,' kusho uMnumzane Cele. $$	(2)